
РОЗДІЛ IV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 341.63:340.13](477)»364»

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.41>

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Барановська В.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри господарського та трудового права
Навчально-наукового інституту права
ім. Князя Володимира Великого*

Барановська В.М. Діяльність міжнародного комерційного арбітражу в Україні в умовах воєнного стану.

Вказується, Міжнародний комерційний арбітраж є одним із найефективніших способів вирішення спорів між учасниками міжнародної торгівлі, забезпечуючи швидкість, гнучкість і нейтральність процесу. Однак діяльність арбітражу в Україні стикається з низкою нових викликів через запровадження воєнного стану в результаті широкомасштабної агресії. Військові дії призвели до значного порушення нормальної господарської діяльності, зокрема ускладнили виконання контрактів, доступ до правосуддя та реалізацію арбітражних рішень. Це породжує питання щодо можливості арбітражу ефективно функціонувати в таких надзвичайних умовах.

Тема є вкрай актуальною в сучасних умовах, коли Україна зіткнулася з масштабною військовою агресією, яка суттєво впливає на всі сфери економічного життя, зокрема на міжнародну торгівлю та правовідносини між суб'єктами господарювання. У статті досліджуються правові та практичні аспекти функціонування міжнародного комерційного арбітражу під час воєнного стану, зокрема аналізується вплив військових дій на арбітражні процедури, можливості застосування арбітражних рішень, а також проблеми їх виконання в умовах обмеженого правового та економічного простору.

Основну увагу приділено тому, як арбітражні інституції в Україні, зокрема Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України, адаптуються до нових реалій. Розглянуто також питання примусовості арбітражних рішень у світлі воєнних дій, санкцій, економічних обмежень та викликів для правової системи України.

Досліджено виклики, пов'язані з організацією арбітражного процесу, такими як логістичні

труднощі, обмежений доступ до ресурсів і документів, а також застосування санкцій щодо сторін спору.

Окремий акцент зроблено на можливостях проведення арбітражних слухань у дистанційному форматі та використанні сучасних технологій для забезпечення безперервності процесу в умовах воєнного стану. У статті також розглянуто перспективи адаптації арбітражу до нових реалій, включаючи можливість подання позовів щодо відшкодування збитків, завданих військовими діями.

У дослідженні аналізуються перспективи розвитку міжнародного арбітражу в Україні, зокрема використання цифрових технологій, проведення онлайн-слухань та адаптація арбітражного процесу до викликів воєнного часу. Окрему увагу приділено можливостям українських підприємців захищати свої права через арбітраж у міжнародних спорах, включаючи питання відшкодування збитків, завданих військовими діями.

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, воєнний стан, законодавство в сфері арбітражної діяльності, міжнародний комерційний арбітражний суд, арбітражна практика.

Baranovska V.M. International commercial arbitration in Ukraine under martial law.

It is indicated that International Commercial Arbitration is one of the most effective ways of resolving disputes between participants in international trade, ensuring speed, flexibility and neutrality of the process. However, the activity of arbitration in Ukraine faces a number of new challenges due to the introduction of martial law as a result of large-scale aggression. The hostilities led to significant disruptions to normal economic activity, including making it difficult to enforce contracts, access to justice, and enforce

arbitral awards. This raises questions about the ability of arbitration to function effectively in such extraordinary circumstances.

The topic is extremely relevant in today's environment, where Ukraine faces large-scale military aggression that significantly affects all spheres of economic life, including international trade and legal relations between business entities. The article examines the legal and practical aspects of international commercial arbitration during martial law, particularly the impact of military operations on arbitration procedures, the possibility of enforcing arbitral awards, and the problems of their enforcement in a limited legal and economic environment.

The main focus is on how arbitration institutions in Ukraine, in particular the International Commercial Arbitration Court at the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry, are adapting to the new realities. The author also considers the issue of enforceability of arbitral awards in the light of military operations, sanctions, economic restrictions, and challenges for the Ukrainian legal system.

The challenges related to the organization of the arbitration process, such as logistical difficulties, limited access to resources and documents, as well as the application of sanctions against the parties to the dispute, are explored.

Special emphasis is placed on the possibilities of conducting arbitration hearings in a remote format and the use of modern technologies to ensure the continuity of the process under martial law. The article also examines the prospects for adapting arbitration to the new realities, including the possibility of filing claims for compensation for damages caused by military operations.

The study analyses the prospects for the development of international arbitration in Ukraine, including the use of digital technologies, online hearings, and adaptation of the arbitration process to the challenges of wartime. Particular attention is paid to the opportunities for Ukrainian entrepreneurs to protect their rights through arbitration in international disputes, including the issue of compensation for damages caused by military actions.

Key words: international commercial arbitration, martial law, legislation in the field of arbitration, international commercial arbitration court, arbitration practice.

Постановка проблеми. Міжнародний комерційний арбітраж є одним із найефективніших способів вирішення спорів між учасниками міжнародної торгівлі, забезпечуючи швидкість, гнучкість і нейтральність процесу. Однак діяльність арбітражу в Україні стикається з низкою нових викликів через запровадження воєнного

стану в результаті широкомасштабної агресії. Військові дії призвели до значного порушення нормальної господарської діяльності, зокрема ускладнили виконання контрактів, доступ до правосуддя та реалізацію арбітражних рішень. Це породжує питання щодо можливості арбітражу ефективно функціонувати в таких надзвичайних умовах.

Однією з головних проблем є фізичні та юридичні бар'єри для проведення арбітражних слухань, зокрема ризики безпеки для учасників, відсутність доступу до необхідних доказів і документів, а також зниження фінансової спроможності сторін виконувати свої зобов'язання. Окрім цього, значні труднощі викликає примусове виконання арбітражних рішень в умовах воєнного стану, що накладає додаткові обмеження на юридичну систему та міжнародне співробітництво у сфері торгівлі та інвестицій.

Воєнний стан також впливає на застосування міжнародного права та арбітражних договорів, зокрема у контексті санкцій, економічних обмежень та конфлікту інтересів між сторонами спору. Це зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до арбітражного процесу і створює потребу у пошуку альтернативних механізмів розв'язання спорів та інструментів для захисту прав учасників торгівлі.

Стан опрацювання теми можна оцінити як незадовільний, через постійні зміни в ситуації як економічній, так і в політичній. Проте, варто відзначити деяких дослідників, а саме: Гринько К.Е., Сірик М.А., Шпомер А.І., Присяжний В.В., які досліджували окремі аспекти цієї теми.

Мета. Робота має на меті окреслити основні проблеми, з якими стикається міжнародний комерційний арбітраж під час війни, та запропонувати шляхи їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду й перспектив подальшого розвитку після завершення воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний комерційний арбітраж є важливим механізмом для вирішення спорів, що виникають між суб'єктами господарської діяльності на міжнародному рівні. Правові основи його функціонування в Україні регламентуються національним законодавством, міжнародними договорами та загальноприйнятими принципами міжнародного арбітражного права.

Ключовим нормативно-правовим актом, що регулює діяльність міжнародного комерційного арбітражу в Україні, є Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [5], який відповідає типовому закону Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ). Закон встановлює основні принципи проведення арбітражних процедур, визначає арбітражну угоду, процес формування арбітражного суду, повно-

важення арбітрів, а також порядок оскарження та виконання арбітражних рішень.

Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» тісно взаємодіє з міжнародними договорами, до яких приєдналася Україна. Одним із найважливіших є Нью-Йоркська конвенція 1958 року «Про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень» [4], яка забезпечує міжнародне визнання і примусове виконання арбітражних рішень. Україна ратифікувала цей договір у 1960 році, що значно зміцнило її правове поле для вирішення міжнародних комерційних спорів.

Окрім цього, важливим правовим актом є Європейська конвенція 1961 року «Про зовнішньоторговий арбітраж» [3], яка регулює питання міжнародного арбітражу між європейськими державами, включаючи Україну. Відповідно до цієї конвенції, держави-учасниці зобов'язуються визнавати та виконувати арбітражні рішення, прийняті відповідно до міжнародних стандартів.

У структурі міжнародного комерційного арбітражу в Україні ключову роль відіграє Міжнародний комерційний арбітражний суд (далі – МКАС) при Торгово-промисловій палаті України. Його діяльність базується на національному законодавстві та відповідних міжнародних стандартах. МКАС забезпечує прозорість і нейтральність арбітражного процесу, надаючи учасникам спорів незалежний форум для вирішення їхніх питань.

Але, у світлі сучасних викликів, таких як війна в Україні та її економічні наслідки, правові основи міжнародного комерційного арбітражу в Україні продовжують адаптуватися до нових умов. Особлива увага приділяється розвитку електронних засобів вирішення спорів, забезпеченню доступності арбітражних процедур і посиленню гарантій виконання арбітражних рішень в умовах воєнного стану.

Отже, правові основи міжнародного комерційного арбітражу в Україні ґрунтуються на поєднанні національних законів і міжнародних зобов'язань, що забезпечує стабільність і передбачуваність у сфері вирішення міжнародних комерційних спорів. Однак, з огляду на поточні виклики, ця система потребує подальшого вдосконалення для забезпечення ефективності арбітражного процесу в умовах глобальної нестабільності.

Введення воєнного стану внаслідок збройної агресії створило серйозні виклики для всіх аспектів господарської діяльності. Воєнний стан має значний вплив на правове та економічне середовище, у якому функціонує арбітраж, змінюючи умови ведення справ, доступу до правосуддя та можливості виконання арбітражних рішень.

Воєнний стан у правовому контексті передбачає запровадження тимчасових обмежень на

певні права та свободи, включаючи обмеження на економічну діяльність, доступ до об'єктів інфраструктури та ресурсів [2]. Ці обмеження впливають на здатність суб'єктів господарювання виконувати свої зобов'язання за контрактами, що часто призводить до виникнення комерційних спорів, які потребують арбітражного вирішення.

В свою чергу, воєнний стан створює низку серйозних практичних проблем для організації та проведення арбітражних слухань. Однією з основних проблем є логістичні обмеження. Порушення транспортного сполучення, проблеми з доступом до інфраструктури, а також ризики для життя та безпеки учасників арбітражних процесів суттєво ускладнюють можливість проведення очних слухань. Це ставить питання про доцільність та можливість використання дистанційних або онлайн-форм арбітражних слухань як альтернативи традиційним методам.

Крім того, воєнні дії можуть обмежувати доступ сторін до необхідних документів, свідків або інших доказів, що негативно впливає на якість арбітражного процесу. В умовах війни суб'єкти господарювання можуть бути позбавлені можливості ефективно захищати свої права через неможливість своєчасного подання доказів або участі в слуханнях. Це потребує впровадження гнучких процесуальних механізмів, які б дозволяли адаптувати арбітражний процес до нових умов.

Окремим викликом для міжнародного комерційного арбітражу є виконання арбітражних рішень в умовах воєнного стану. Хоча й Україна є учасницею Нью-Йоркської конвенції, введення воєнного стану може створити додаткові бар'єри для примусового виконання таких рішень. Економічна нестабільність, санкції, замороження активів, а також втрати фізичних та юридичних осіб внаслідок війни ускладнюють виконання арбітражних рішень на практиці [6]. Зокрема, санкції та економічні обмеження можуть ускладнити доступ до активів або рахунків сторін, що підлягають арешту або примусовому виконанню. Державні органи (суди та виконавчі служби), можуть мати обмежені можливості для реалізації арбітражних рішень через те, що ресурси держави переважно спрямовані на підтримку оборонних та безпекових заходів.

Санкційні режими, запроваджені проти Російської Федерації та інших суб'єктів, причетних до збройної агресії, також мають суттєвий вплив на арбітражні процедури. Все це «впливає» в обмеження можливості сторін для участі у процесі, а саме, замороження активів ускладнює питання сплати арбітражних зборів і знижує здатність боржників виконувати свої зобов'язання за арбітражними рішеннями [1]. Окрім цього, вплив санкцій може позначитися на арбітражах, якщо

вони пов'язані з юрисдикціями або сторонами, які перебувають під санкціями. Це в результаті призводить до конфлікту інтересів, втрати нейтральності арбітражного процесу, а також до необхідності зміни арбітражної «панелі» або арбітрів, що ускладнює та затягує розгляд спорів.

Також, одним із ключових аспектів, що потребує вдосконалення в умовах війни, є організація арбітражних процедур. Як вже було зазначено раніше, більш актуальним стає використання цифрових технологій, зокрема проведення онлайн-слухань та інших процесуальних дій через електронні платформи. Дистанційні слухання дозволяють мінімізувати ризики для учасників процесу, забезпечуючи їхню участь незалежно від місця перебування. Використання відеоконференцій, електронного документообігу та цифрового підпису значно прискорює арбітражний процес і робить його більш гнучким у відповідь на нові виклики. Водночас, це потребує розробки спеціальних регламентів та рекомендацій щодо використання цифрових інструментів, щоб забезпечити юридичну силу процесуальних дій та відповідність міжнародним стандартам арбітражу.

В умовах війни учасники арбітражу часто стикаються з проблемами, пов'язаними із збиранням і поданням доказів. Доступ до документів може бути обмежений або втрачений, свідки можуть перебувати у зонах бойових дій чи на окупованих територіях, а фізична присутність сторін на слуханнях може бути неможливою. Тому важливим кроком для вдосконалення арбітражу є спрощення процедур доказування. Запровадження гнучкіших підходів до прийняття доказів, включаючи можливість подання електронних копій документів, прийняття свідчень через відеозв'язок та використання показань, отриманих в альтернативні способи, може значно полегшити процес доказування. Крім того, створення механізмів для попереднього визначення статусу форс-мажорних обставин може допомогти швидше вирішувати спірні питання щодо відповідальності сторін за невиконання контрактів.

Одним із важливих аспектів арбітражної діяльності в умовах війни є захист прав українських підприємців, які постраждали від збройного конфлікту. Міжнародний комерційний арбітраж може стати ефективним інструментом для відшкодування збитків, завданих військовими діями, шляхом вирішення спорів із іноземними контрагентами, державами або іншими сторонами.

Українські підприємці можуть використовувати арбітраж для подання позовів щодо відшкодування втрат майна, бізнесу, порушення контрактів через бойові дії або окупацію території. Однак для цього необхідно створити від-

повідні механізми, які б дозволили спрощувати процедури ініціювання арбітражних розглядів для українських компаній, що перебувають у складних економічних умовах. Це може включати, наприклад, зниження арбітражних зборів, прискорення процесуальних строків та спрощення доступу до арбітражу через онлайн-платформи.

Окремим напрямом для вдосконалення арбітражу є механізми відшкодування збитків, завданих військовими діями. У контексті збройного конфлікту арбітраж може відігравати важливу роль у захисті інтересів постраждалих суб'єктів, зокрема у спорах щодо компенсації за втрати майна, руйнування інфраструктури або порушення договірних зобов'язань. Використання міжнародного комерційного арбітражу для вирішення таких спорів дозволяє суб'єктам господарювання уникати національних судових систем, які можуть бути перевантажені або неефективними в умовах війни [7, с. 34].

Перспективи розвитку міжнародного комерційного арбітражу в Україні в умовах війни ґрунтуються на необхідності адаптації арбітражного процесу до сучасних перешкод. Використання цифрових технологій, спрощення процедур доказування, посилення захисту прав підприємців та впровадження механізмів для відшкодування збитків, завданих війною, є важливими етапами на шляху вдосконалення арбітражу.

Висновки. У ході дослідження проблематики міжнародного комерційного арбітражу в Україні в умовах воєнного стану було встановлено, що війна суттєво впливає на всі аспекти арбітражної діяльності. Обмеження економічної та правової діяльності, створює значні перешкоди для традиційного функціонування арбітражу, що вимагає адаптації та пошуку нових підходів.

Незважаючи на ці перешкоди, міжнародний комерційний арбітраж залишається важливим інструментом для захисту прав суб'єктів господарювання. Дистанційні форми проведення слухань, використання сучасних цифрових технологій, спрощення процедур доказування та гнучкість у вирішенні питань, пов'язаних із форс-мажорними обставинами, демонструють значний потенціал для вдосконалення арбітражу в умовах війни. Крім того, особливого значення набуває розвиток механізмів для відшкодування збитків, завданих збройним конфліктом, через арбітраж.

Таким чином, міжнародний комерційний арбітраж, зберігаючи свою актуальність як ефективний механізм вирішення спорів, має перспективи подальшого вдосконалення та адаптації до умов глобальної нестабільності, що забезпечить його стійкість та ефективність у постконфліктному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The ICAC participated in the Conference of the Chartered Institute of Arbitrators (CIArb) "Sanctions in International Arbitration" (Copenhagen, Denmark). International Commercial Arbitration Court website. 2024. URL: <https://icac.org.ua/en/novyny-ta-publikatsiyi/icac-vzyav-uchast-u-konferentsiyi-korolivskogo-institutu-arbitriv-ciarb-sanctions-in-international-arbitration-kopengagen-korolivstvo-daniya/>.
2. Гринько К.Е. Правовий режим воєнного стану в Україні 2022. Сучасні виклики соціально - політичного розвитку: політико-правові, соціально-економічні та культурні виміри : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених (м. Одеса, 16 травня 2022 р.). Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2022. С. 10–13. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/14962>.
3. Європейська конвенція про зовнішньоторговий арбітраж від 21.04.1961. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU61K07U>.
4. Конвенція ООН про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 року. URL: https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf.
5. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.
6. Сірик М.А. Міжнародні економічні спори: причини виникнення, класифікація та сучасні методи розв'язання. – Дипломна робота на здобуття ступеня магістр спеціальності «Міжнародне право». Національний авіаційний університет. Київ, 2023. 99 с. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/61953>.
7. Шпомер А.І., Присяжний В.В. Правовий захист прав інвесторів. *Juris Europensis Scientia*. № 6. 2023. С. 32–36. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2023/8.pdf.